

Družbena odgovornost politikov namesto podpore za neoliberalizem

Dr. dr. Matjaž Mulej, zaslužni profesor
Univerza v Mariboru, EPF, in IRDO Maribor ter IASCYS, Dunaj
in Anita Hrast, direktorica
IRDO Maribor

Povzetek: Prispevek šteje družbeno odgovornost za pot Slovenije iz dane mednarodne in slovenske družbeno-gospodarske krize. Ponuja alternativo namesto neoliberalizma – dosedanje uničevalne prakse globalnega kapitalizma, ki je pozabil na svoje korenine in bistvo: odpraviti fevdalno zlorabo oblasti. Predlog je zasnovan na uspešnih, a izjemnih mednarodnih praksah.

Izbrani problem in vidik obravnave

Kam naj v opredelitvi družbene odgovornosti umestimo delo politikov, ki usmerjajo družbo? Zato se vprašajmo, (1) kaj je družbena odgovornost, npr. po definiciji iz najširše sprejetih novih dokumentov ISO 26000 (ISO 2010) in Evropske unije (EU, 2011), (2) kaj je končni smisel truda politikov, (3) kako bi oboje zmogli združiti.

Povzetek razlogov za uveljavljanje družbene odgovornosti

Začnimo z oceno, zakaj se je pojem družbena odgovornost pojavil v dokumentih OZN, svetovnih združenj zelo odgovornih podjetij, EU in novembra 2010 tudi v ISO 26000, ki ga je desetletje sestavljala ekipa strokovnjakov, politikov in sindikalistov iz več kot 90 držav skupaj s predstavniki več kot 40 drugih organizacij za ISO (Mednarodno organizacijo za standarde), ki združuje več kot 160 tovrstnih organov (ISO, 2010). EU je izdala še akcijski dokument (EU, 2011).

Staro izkustvo izraža rek: 'denar je sveta vladar'. Tudi danes je, a zelo enostranski: po letu 1995 je delež ameriškega bogastva v rokah enega samega odstotka Američanov poskočil od 37 % na neverjetnih 70 %; hkrati je (tudi) ZDA na robu bankrota kot velika večina držav. Poleg tega je polovica občanov Amerike, najbogatejše države sveta, revna ali živi z nizkimi prejemki (Damon, 2011). Slika sveta je še slabša: že pred sedanjo krizo je živelo kar 85 % človeštva z manj kot 6 dolarji dnevno (Nixon, 2004), kar je 120 evrov mesečno. Ni torej čudno, da so jeseni 2011 v New Yorku in preko sto drugih mestih v gospodarsko najrazvitejšem svetu (razen Skandinavije) protestirali zoper tak gospodarski položaj. Bistvo kapitalizma zdaj ni tržno gospodarstvo, kot ga je definiral Adam Smith, tj. medsebojno upoštevanje udeležencev z etiko soodvisnosti, ne neodvisnosti in odvisnosti (Smith, 2010; Petzinger, 2000), ampak je trg le orodje za oblast podjetnikov namesto nekdanjih fevdalcev in s podobno zlorabo v razmerah globalnega fevdalnega kapitalizma, ne tržnega, kar je vsaj v ZDA protiustavno (Goerner idr., 2008). Protesti napadajo zlorabo, saj je kapitalizem v motu francoske revolucije obljubil enakost, bratstvo in svobodo.

Protestniki zahtevajo, naj: (1) oblastniki omogočijo novi generaciji vsaj enako kakovost življenja kot njihovim staršem, (2) kakovost ne zajema samo izdelkov, ampak življenje kot celoto, (3) kakovost pomeni dosti manj razlik med sloji prebivalstva, saj so zrasle do fevdalnih razmer, zoper katere je nastal kapitalizem, (4) kakovost pomeni, da (ameriški) študent konča študij brez več deset tisoč dolarjev dolga za šolnino, (5) kakovost pomeni zanesljivejšo možnost za zaposlitev in družinsko življenje mladih, (6) kakovost pomeni enakopravnost iz ustave tudi v vsakdanji praksi, (7) omejijo razlike med prejemki ljudi na razlike s podlago v inovacijskih dosežkih, ne pa v zlorabi položaja in vpliva, (8) itd. (Mulej, 2011). Pri tem je pomembno, da se v 55 letih nenehne rasti BDP zadovoljstvo ljudi v najbogatejših državah sveta ni spremenilo (Cassiers idr., 2011).

Torej: na zunaj koristni, a v resnici uničevalni neoliberalizem naj neha prevladovati in ljudje postanejo ljudje, upravičeni do odličnega – ustvarjalnega in prijetnega življenja zaradi kakovosti svojega dela, ne le stroji in priveski strojev za dobiček zelo majhnega deleža človeštva. Odličnost je seveda vrhunška kakovost, opredeljena s celovitim pristopom, ne enostransko. To velja tudi za politike. Tako pravita tudi ISO 26000 in Evropska unija, ki šteje družbeno odgovornost podjetij za

koristno za organizacije in za vso družbo; definira jo kot 'odgovornost organizacij za vplive na družbo' (EU 2011). Družbena odgovornost torej sega daleč preko dobrodelnosti, ki je njen droben, četudi pomemben del. EU (2011) tudi ne omenja več prostovoljnosti niti tega, da družbena odgovornost sega preko pravnih obveznosti, ampak predvideva akcije držav članic in večjih podjetij. To kaže, da družbena odgovornost rešuje hud problem neoliberalne uničevalne gospodarske teorije in prakse.

Družbena odgovornost v dokumentih OZN, EU in ISO – tudi v slovenski nagradi HORUS

Pred desetletjem sta se za družbeno odgovornost kot nov družbeno-ekonomski sistem zavzeli OZN in EU. To vidimo, če dokumentov ne beremo površinsko, ampak upoštevamo stanje svetovnega gospodarstva in družbe, ki ga vidimo danes lažje kot tedaj. Naslovi govorijo o družbeni odgovornosti podjetij. ISO 26000 je ne omejuje na podjetja, ampak širi na vse ljudi: govori o organizacijah, a te so orodja in združbe ljudi. EU tudi zajema vse ljudi in njihove naravne pogoje za obstoj.

Inštitut za razvoj družbene odgovornosti IRDO, Slovensko društvo za odnose z javnostmi in partnerji z nagrado Horus, ki smo jo podelili tretjič novembra 2011, podpirajo trud OZN in EU v Sloveniji: ljudje z družbeno odgovornostjo so sodobni, ker so poštene do sodelavcev, partnerjev, širše družbe in naravnih danosti kot pogojev za obstoj ljudi. To se splača: preprečuje stroške stavk, pridobivanja novih partnerjev, vključno z dobrimi sodelavci, odjemalcev, zdravljenja; krepi ugled itd.

Neoliberalni ekonomisti so družbeno odgovornost (in njene posledice) pred desetletji žal prepovedali; kriza je zato tu. Zlorabe vpliva so jo povzročile; niti trg sam niti država sama niti mednarodno pravo jih niso znali in hoteli preprečiti. Zato številni avtorji vidijo, da imamo namesto kapitalizma ali socializma fevdalni kapitalizem. Vplivni podjetniki, zlasti globalni, so nedotakljivi kot fevdalci. Dolgov države ne obvladajo, celo ZDA so pred bankrotom, krizo pričakujejo tudi Kitajci, da o dobri postarani, leni in razvajeni Evropi niti ne govorimo. Severna Afrika je pokazala, da zlorablajoči oblastniki slej ko prej doživijo hude posledice, enako New York in mnoga druga mesta v ZDA in drugod s protesti.

Odločitev OZN, ISO in EU podpreti razvoj družbene odgovornosti (organizacij) ima torej resne gospodarske razloge: *nujno je najti novo pot iz slepe ulice, v katero je privedla človeštvo sodobna kombinacija globalnega vpliva s kratkoročnim in ozkim ravnanjem vplivnih*, ki ga je dvignil na vrhunec neoliberalizem, namesto primerne celovitosti. Vsiljene navidezne potrebe ne vodijo iz krize, ljudje jih vse manj sprejemajo (Gerzema, 2010; Zgonik, 2011).

ISO 26000 o družbeni odgovornosti iz 2010 gre dlje kot EU in OZN v starejših dokumentih: uveljavlja *celovitost pristopa in soodvisnost*, ko gre za vse vsebine družbene odgovornosti. ISO tako pomaga preseči uničevalno (do)sedanjo prakso (slika 1). EU (2011) to podpira akcijsko.

Družbena odgovornost je nujna nova praksa (poslovno) odličnih in tistih na poti k odličnosti namesto v propad. Zato jo (tudi) s Horusom razvijamo dalje, saj ljudje brez družbene odgovornosti povzročajo spreglede, zato napake vse do svetovnih vojn in kriz, kakršno doživljamo po vsem svetu zdaj. Nagradimo podjetja, ustanove, novinarje, slovenske podjetnike v tujini in za njen razvoj zaslužne posameznike. Upoštevamo druge nagrade, dobro vodenje in vse, kar pospešuje povezanost poslovne odličnosti in družbene odgovornosti ter zadovoljstva sodelavcev, partnerjev in širše družbe. Uporaben je tudi za merilo doseganja le-tega.

Morda bi bilo treba uvesti Horus tudi za politike.

Družbena odgovornost in (poslovna) odličnost, celovitost ter inovacije

Produktivnost in dobiček sta še vedno glavni temi in družbena odgovornost podjetij. Podpirajo ju tudi politiki, zato jih ljudje, zlasti lastniki, podjetniki in menedžerji izvolijo in z njimi sodelujejo. Če bi delodajalci pridelali dobiček skladno s pravili družbe, zakoni in etičnimi običaji, brez zlorabe, ki jo vidimo množično, ISO 26000 ne bi bil nujen, niti dokumenti EU o družbeni

odgovornosti. Dobička in produktivnosti družbena odgovornost, kot jo definira ISO 26000, ne šteje za nepomembna niti ju ne ogroža, ampak podpira. Krepitev produktivnosti in dobička je odvisna od uspeha v invencijsko-inovacijsko-difuzijskih procesih; uspeh je odvisen od celovitosti pristopa, ki ga lažje doseže, kdor ga zasnuje dolgoročno in nepristransko; zato specialisti različnih strok dojamajo in prakticirajo svojo soodvisnost in delajo v interdisciplinarnem ustvarjalnem sodelovanju. Enako velja za odnose med ljudmi in med organizacijami. Obstaja tudi jasna in s priročnikom podprta povezava med družbeno odgovornostjo in poslovno odličnostjo, tudi v slovenščini (SFPO, 2010). Pojem odličnosti postaja celovitejši, soodvisnost in celovit pristop sta osrednja povezovalna pojma v ISO 26000 (gl. sliko 1).

Slika 1: Slovenski prevod slikovnega prikaza 7 osrednjih vsebin in obeh povezovalnih kategorij družbene odgovornosti po ISO 26000 (ISO, 2010)

Družbena odgovornost zoper navidezno odličnost neoliberalizma

Družbena odgovornost je po tisočletjih, ko so jo vplivni ljudje podpirali v obliki navodil, danih v praktično vseh religijah (npr. v desetih božjih zapovedih), doživela prepoved za poslovne ljudi (kot da so fevdalci in torej nad zakoni), ko so okoli l. 1970 sprejeli neoliberalno ekonomsko teorijo, prakso pa že prej. Pod njunim vplivom pa se ni uveljavil svobodni trg, o katerem govori liberalizem A. Smitha, ampak monopolizem velikih podjetij in z njim zloraba svobodnega trga; tudi države so jim podrejene. V zadnjem desetletju se je še izraziteje kot prej pokazalo vsaj naslednje (Mulej, Hrast, 2011a):

1. Rast obsega poslovanja ne more biti nenehna, ker potrebe ljudi ne morejo nenehno rasti. Niti ne morejo nenehno rasti razlike med ljudmi znotraj držav in globalno. Ne more rasti uničevanje naravnih danosti za obstoj človeštva. Vse to je raslo ves čas po 2. svetovni vojni, a to nujno vodi v globalno krizo. Sedanja zadolženost tako rekoč vseh držav je njen zunanji izraz, saj je segla mimo potreb ljudi in se nezno kopičila.
2. Družbeno-gospodarskega razvoja ne moremo obvladati, če delujemo enostransko namesto po zakonu zadostne in potrebne celovitosti. Z enostranskim ravnanjem pač povzročamo spreglede in posledice, ki so hude, vse do sedanjega spleta kriz in vojn, celo svetovnih vojn. Če bi trg res deloval kot svobodni trg, torej kot nevidna roka, ki uveljavlja soodvisnost namesto zlorabe pogajalske moči (Smith, 2010), takih posledic ne bi bilo. Neoliberalizem je onemogočil trg; ni preprečil monopolizacije, ampak jo je podpiral. Pripeljal je od svobodnega trga v fevdalni

kapitalizem, ki je v bistvu pristranska oblast velikih podjetnikov, ne nad njimi (Goerner idr., 2008; Fleissner, Wanek, ur., 2008).

3. V organizacijah vplivni ljudje, ki so vzpostavili najbolj enakopravne, medsebojno poštene in dolgoročne poslovne odnose s svojimi sodelavci in drugimi poslovnimi partnerji, prakticirajo družbeno odgovornost. To dejstvo jim preprečuje stroške, ki bi jih povzročile stavke, pridobivanje novih dobaviteljev in novih odjemalcev namesto dotedanjih, pravni spori, odsotnost – zaradi slabe ekološke skrbi bolnih – sodelavcev z dela, slabo motivirani in zato za povzročanje težav zainteresirani zaposleni ipd. (npr.: Collins, Porras, 1997; Collins, 2001).
4. Organizacije, ki imajo učinkovit in uspešen skrben odnos do naravnih danosti kot pogojev za preživetje ljudi okrog sebe, tudi izkazujejo družbeno odgovornost. To dejstvo jim preprečuje stroške, ki bi jih imeli zaradi odpora ljudi, boleznih sodelavcev in drugih ljudi, s temi boleznimi povzročenih potreb po dajatvah v državne in druge sklade itd. (npr.: Ećimović idr., 2002; Božičnik idr., 2008; Ećimović idr., 2012).
5. Število ljudi, obsedenih s kupovanjem, že več let upada: v ZDA pod šest, v Nemčiji pod en odstotek; drugi vse bolj pazijo, da kupujejo od dobaviteljev z družbeno odgovornostjo (Gerzema, 2010; Zgonik, 2011). 85 % ljudi na svetu zna živeti skromno, z manj kot 6 dolarjev na dan.

Skratka, družbena odgovornost se spleča, brž ko računamo z logiko oportunitetnih stroškov; o njih običajno računovodsko poročanje molči, a so v rabi za predkalkulacije. Razkazovanje z nepotrebno potrošnjo je droben vir trga, resnične potrebe ga dajo več, a jih v sodobni krizi izobilja ni veliko (James, 2007). Odličnost (osebna, poslovna, državna in mednarodna) odseva celovitost namesto enostranskosti in pristranskosti; vidna je v njihovih dejanjih, odločitvah, zakonih itd.

Ta zahteva odjemalcev vključuje tudi politike, če prispevajo k poslovni odličnosti, ker delajo s primerno celovitostjo, torej upoštevajo soodvisnost vseh bistvenih strok in interesov. Zato morajo tudi politiki upoštevati in razvijati družbeno odgovornost pri sebi in odjemalcih svojih dosežkov, npr. spodbudnih razmer kot pogojev za poslovanje organizacij in življenje ustvarjalnih in inovativnih ljudi, nespodbudnih za lenuhe, a solidarnih do pomoči potrebnih, kar so bolni, stari, otroci, starši majhnih otrok, brezposelni, a brez pretiravanja, znanega iz t. i. socialističnih in prejšnjih časov, v katerih je prevladovala predindustrijska solidarnost (vsaj na vasi, tj. večinsko).

Družbena odgovornost – (poslovna) odličnost po odločitvah odjemalcev

Četudi družbena odgovornost po ISO 26000 ni pravno predpisana, je v sodobnih razmerah vse bolj tržna nuja: odjemalci vse bolj pazijo, ali kupujejo izdelke in storitve družbeno odgovornih ali drugih podjetij (Gerzema, 2010). Edino monopolisti se te izkušnje še ne držijo, a vsaj politični monopolisti so, npr. v deželah severne Afrike in Bližnjega vzhoda, doživeli težke posledice zlorabe njihove vplivnosti za njih same. Kombinacija 'oblast, last, krast in slast' je bila tisočletja pravica (privatnih) lastnikov in oblastnikov do uporabe in zlorabe, zdaj pa nastaja pravica do uporabe brez zlorabe; to so podjetniki/menedžerji uvedli za svoje podrejene (s pojmom 'lastnik procesa'), zdaj pa še zase – z družbeno odgovornostjo. Ljudje kot odjemalci in občani pač kaznujejo tiste, ki si jemljejo pravico do zlorabe. Z izgovarjanjem na prosti trg je neoliberalizem krepil pravico do zlorabe. Danes so njegove globalne posledice grozljive. Zato po ISO 26000 družbena odgovornost velja za vse organizacije, torej za vse ljudi. Tudi EU (2011) pospešuje družbeno odgovornost držav članic, podjetij in drugih organizacij ter občanov.

Skratka, družbena odgovornost se spleča vsaj dolgoročno, pogosto pa tudi kratkoročno. Če bi trg deloval po teoriji A. Smitha, niti ISO 26000 niti dokumenti EU (2011 in prej) ne bi bili ekonomsko potrebni, tako pa so nujni. Nudijo pot iz slepe ulice, v katero je neoliberalizem pripeljal svet; z neoliberalnimi ukrepi je nujna vojna kot pri vseh velikih krizah doslej. A te, z izjemo dveh svetovnih vojn, so bile bolj lokalne kot globalne in brez atomskega orožja. Sedanja je poleg tega kriza izobilja, slepe ulice brez resničnih potreb in zato brez ambicij možnih odjemalcev, da bi garali za kupovanje namesto uživali v prostem času (a ustvarjalno, ne s popivanjem in podobnim uničevanjem samih sebe).

Taka spoznanja podpira tudi citat iz ISO 26000: 'Družbena odgovornost podpira:

- konkurenčno prednost,
- ugled,
- sposobnost pritegniti in zadržati sodelavce ali člane, odjemalce, stranke ali uporabnike,
- vzdrževanje morale, zagnanosti in produktivnosti zaposlenih,
- stališča investorjev, lastnikov, dajalcev, darovalcev in finančnikov ter
- odnose s podjetji, oblastnimi organi, mediji, dobavitelji, kolegi, odjemalci in družbeno skupnostjo, v kateri organizacija deluje.'

K temu morajo prispevati tudi politiki, sicer niso sodobni, družbeno odgovorni.

Družbena odgovornost – (poslovna) odličnost po merilih liberalizma namesto neoliberalizma in fevdalnega kapitalizma

Pod vplivom neoliberalne kratkoročne in ozkosrčne namesto primerno celovite in dolgoročne gospodarske prakse je človeštvo v slepi ulici. Bogati in vplivni so družbo odmaknili od treh načel francoske revolucije: enakosti, svobode in bratstva. Enakost je samo pravna, ne ekonomska, svoboda vključuje pravico vplivnih do zlorabe odvisnih (četudi mimo uzanc), bratstvo je zoženo na delno solidarnost, ki jo štejejo za breme. Zato zadovoljstvo ljudi ne rase, ko rase BDP (Cassiers, 2011). Tako družbena odgovornost nudi možnost za nov družbeno-ekonomski red, a ta bo nastal postopno v zapletenem invencijsko-inovacijsko-difuzijskem procesu (IIDP) kot netehnološka inovacija. Za ta proces ve in zna človeštvo dovolj (bolj tehnološko kot ekonomsko), a ima premalo volje najvplivnejših ljudi, da bi uveljavili liberalizem (ne socializma, sploh pa ne tiste njegove farse, ki smo jo doživljali v 20. stoletju). Za IIDP gl. druge naše zapise.

Bistvo liberalizma je zgodovinar Prunk (2010) povzel kot splet vrste lastnosti, ki so: individualna človekova svoboda, strpnost, delitev oblasti, največji blagor za največje število ljudi, svobodno gospodarsko udejstvovanje, podjetništvo; na daljši rok brezrazredna družba svobodnih in enakih posameznikov, na kratek rok družba srednjega sloja, brez bistvenih razlik v premoženju; varnost pred državno samovoljo, oblast skupaj z odgovornostjo; znanost, šolstvo in umetnost, civilna družba.

Dodajmo nekaj podlag za oceno, da imamo namesto liberalizma fevdalni kapitalizem: 70 % imetja v ZDA ima samo 1 % ljudi; samo 500 podjetij obvladuje 53 % GDP sveta; brezperspektivnost za mlade; svet bogatih; dolgovi; srednji razred izginja; razpon bogastva v Veliki Britaniji je več kot 100 : 1, v svetu več kot 550 : 1, 28 vojn poteka; marsikje so upori; terorizem je odziv na zlorabe in zloraba; le 15 % ljudi ima prejemke nad 6 USD na dan; izobilje brez ambicij in stvarnih potreb pri bogatejših; šibka kupna moč drugih; tretjina hrane v smeteh dnevno in smrtna lakota hkrati; skratka, prevladuje enostranskost brez soodvisnosti in celovitosti (povzeto po dosti virih v: Mulej, 2011). Brez družbene odgovornosti poti iz slepe ulice neoliberalizma ni: liberalizem ne zmore vzpostaviti veljave in prevlade liberalizma in na drugi strani ukiniti svoje 'mehurčkasto gospodarstvo' (Senge idr., 2008).

Zato je človeštvo pred dilemo 'neoliberalizem ali obstoj'. Napovedi, da se bliža nov val krize, to potrjujejo.

To postavlja pred nove naloge tudi politike, če so doslej slepo služili neoliberalno usmerjenim podjetnikom in menedžerjem.

Družbena odgovornost – nova (poslovna) odličnost na osnovi dejanj ljudi

Predlagamo pet temeljnih smeri **potrebnih ukrepov** (Mulej, Hrast, 2011 b, dopolnjeno):

1. Posamezniki:

- kot odjemalci: dajati prednost resničnim potrebam pred praznim postavljanjem s potrošnjo zaradi pogoltnosti in
- dajati prednost dobaviteljem z dobro utemeljenim ugledom, da prakticirajo družbeno odgovornost;

- kot občani: pritiskati na organizacije (podjetja, javni sektor, NVO) in vlade, naj prakticirajo več družbene odgovornosti.

2. **Organizacije:**

- prakticirati družbeno odgovornost kot človeško lastnost/vrednoto pri vodstvu, sodelavcih, drugih ljudeh in kot poslovno strategijo, da bo manj stroškov, ki jih povzročajo
 - nezadovoljstvo (ustvarjalnih, ne kronično lenih) ljudi,
 - nezdravo naravno okolje,
 - slab ugled
 - itd.
- pritiskati na organizacije (podjetja, javni sektor, NVO) in vlade, naj se obnašajo bolj družbeno odgovorno.

3. **Države/vlade:**

- javni sektor kot celota je največji odjemalec, zato naj določijo, da so njegovi nakupni pogoji: kateri koli organizaciji javnega sektorja (od vrtcev itd. preko državne uprave do vojske) smejo dobavljati samo ponudniki, ki so na samem vrhu v kombinaciji lastnosti:
 1. družbena odgovornost (merjena z merili nagrade Horus),
 2. inovacije, vidne v vrhunski poslovni odličnosti (merjeni z merili iz – morda dopolnjenega – zakona o nagradi RS za poslovno odličnost, skladno z EFQM) in totalni kakovosti dobav v svoji interni in zunanji poslovni praksi, ki:
 - sega vse do '*sistemske kakovosti*' = primerno celovite sinergije, ki združuje
 - normalne cene, plače, razvojne sklade,
 - tehnično in komercialno kakovost,
 - inovativnost vse do odličnosti dobav,
 - ustrezno izbiro,
 - sonaravno/trajnostno skrb za naravno okolje in
 - druge vsebine družbene odgovornosti,
 - in vključuje tudi javne uslužbence in politike ter druge vplivne osebnosti,
 3. doseganje enakih lastnosti pri vseh dobaviteljev.
(Podrobneje v: Mulej, 2007, tu delno dopolnjeno);
- pritiskati na organizacije (podjetja, javni sektor, NVO) in vlade, naj se obnašajo bolj družbeno odgovorno, tudi s podpiranjem izkušnje, da so najuspešnejši tam, kjer so najbolj uveljavili skupni imenovalac podlag za uspeh, izražen s 3T: toleranca privablja talente in tam je smiselno investirati v tehnologijo (Florida, 2005). Ocena slovenskega stanja po enakih merilih je pokazala enako sliko v Sloveniji (Malačič idr., 2006, za vlado RS).

4. **Mednarodna skupnost:**

- dodati k mednarodnemu pravu novo svetovno, za vse obvezno pravo, ki zajema
 - mir na svetu,
 - osnovne človeške pravice in
 - družbeno odgovornost, in to:
- S svetovno demokracijo, ki vključuje svetovno vlado, sestavljeno iz zelo poštenih in družbeno odgovornih oseb, ki ne zlorabljajo svojega vpliva, ampak nadzirajo, kako je z družbeno odgovornostjo multinacionalk.

5. **Znanstveniki, učitelji vseh ravni šolanja, starši, drugi ustvarjalci javnega mnenja:**

- ustvarjanje zavesti, da ljudje za preživetje potrebujejo:
 - etiko soodvisnosti namesto odvisnosti in neodvisnosti (razen pravne neodvisnosti) po vzoru dobrih družin, prijateljev in resnih poslovnih partnerjev, zato družbena odgovornost,
 - potrebno in zadostno celovitost, ki jo omogoča medstrokovno ustvarjalno sodelovanje, za kar so metode znane, a jih le redko uporabljajo;
- ponudbo metod, ki podpirajo medstrokovno ustvarjalno sodelovanje in etiko soodvisnosti, da se strokovno znanje lažje uveljavi, ker je del medstrokovnega v sinergiji. Precej metod že obstaja in so preverjene v slovenskih in mednarodnih organizacijah, tudi med politiki;

- poklicno izpostavljanje tem o družbeni odgovornosti, zlasti obeh povezovalnih konceptov: SOODVISNOST IN PRISTOP Z ZADOSTNO IN POTREBNO CELOVITOSTJO. Sem spadajo seveda tudi politiki in njihovi sodelavci.

Tako nam bo kot človeštvu morda uspelo uveljaviti liberalizem in zato najti pot iz slepe ulice sedanje krize, ki so jo navzven povzročili svetovni bančniki, v bistvu pa nasprotovanje neoliberalcev celovitosti in svobodnemu trgu brez monopolov.

Takšna prenova (žal) seveda ni dosegljiva kar v trenutku, ampak kot (najbrž) dolgoročen IIDP. V tem tekstu se mu ne moremo posvetiti.

Skratka: končni smisel truda politikov, ki bi ga zmogli združiti z družbeno odgovornostjo, je: krepiti celovitost in inovativnost ter utemeljen ugled države in organizacij.

Na kaj se kaže nasloniti na poti iz teorije v prakso uveljavljanja družbene odgovornosti, smo objavili v Hrast idr. (ur.), 2012.

Sklep

Če so mediji prav prikazali vsebine programov političnih strank v Sloveniji, bi v luči tega zapisa morali reči, da se stranke večinoma niso ukvarjale niti z vizijo niti s politiko niti s strategijo, ampak s taktiko. Torej je njihova strategija ohraniti dosedanje ozko in kratkoročno ravnanje neoliberalnega tipa namesto rešiti Slovenijo, ne le vladno krizo. To pa je zelo nevarno.

Omenjeni viri:

1. Božičnik, S., Ećimović, T., Mulej, M. (ur.) (2008): *Sustainable future, requisite holism, and social responsibility*. ANSTED University, Penang in co-operation with SEM Institute for climate change, Korte, and IRDO Institute for Development of Social Responsibility, Maribor. On CD. Dostopno na: www.institut.climatechange.si.
2. Cassiers, I. (2011): Beyond the crisis: what prosperity? *Acta Europæana Systemica*, 1, On-line journal of EUS (European Union of Systemics), <http://aes.ues-eus-eu/aes2011enteteAESZ011.html>. N.B. Knjiga za podlago: Cassiers, I., idr.: Redefinir la prosperite. Jalons pour un debat public. 2011, l'Aube.
3. Collins, C., Porras, I. (1997): *Built to Last: Successful Habits of Visionary Companies*. Harper Business, New York.
4. Collins, J. (2001): *Why Some Companies Make the Leap ... and others Don't, from Good to Great*. Random House, Sydney.
5. Čibej, B. (2011 a): Ameriška gospodarska kriza: Novim težavam naproti: *Delo*, 28. 9., 6.
6. Ećimović, T., Mulej, M., Mayur, R. (2002): *Systems Thinking and Climate Change System (Against a Big »Tragedy of the Commons« of All of Us)*. SEM Institute for Climate Change, Korte. www.institut-climatechange.si.
7. Ećimović, T., idr. (2012): »The World Thinkers' Panel on the Sustainable Future of Humankind«. V: Hrast idr., citirano tu.
8. EU (2000): *Communication Concerning Corporate Social Responsibility: A Business Contribution to Sustainable Development* (COM, 2000).
9. EU (2001): *Green Paper on Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility*. Brussels: European Union.
10. EU (2011): Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions. A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. COM(2011) 681 final. Brussels, 25. 10. 2011.
11. Fleissner, P., Wanek, N., ur. (2008), *Bruchstücke: kritische Ansätze zu Politik und Ökonomie im globalisierten Kapitalismus: Materialien zu Ringvorlesung, Sommersemester 2008*, Universität Wien, Wien.
12. Florida, R. (2005): *Vzpon ustvarjalnega razreda*. Ipak, Velenje.
13. Gerzema, J. (2010): The Power of the Post-recession Consumer: *strategy + business*. <http://www.strategy-business.com/article/00054?pg=all&tid=27782251>. Brano 10. 12. 2011.
14. Goerner, S., Dyck, G., Lagerroos, D. (2008): *The New Science of Sustainability*. TCCS, Chapel Hill, N.C.
15. Hrast, A., Mulej, M., Knez-Riedl, J. (ur.) (2006): *Družbena odgovornost in izzivi časa*. IRDO, Maribor.
16. Hrast, A., Mulej, M., Knez-Riedl, J. (ur.) (2007): *Družbena odgovornost. Vloga menedžerjev pri razvoju družbene odgovornosti v pridobitnih in nepridobitnih dejavnostih*. IRDO, Maribor.
17. Hrast, A., Mulej, M. (ur.) (2008): *Družbena odgovornost in izzivi časa, 2008. Prispevki družbene odgovornosti k dolgoročni uspešnosti vseh udeležencev na trgu*. IRDO, Maribor.
18. Hrast, A., Mulej, M. (ur.) (2009): *Družbena odgovornost in izzivi časa. Delo – most za sodelovanje: odnosi s sodelavci in med generacijami*. IRDO, Maribor.

19. Hrast, A., Mulej, M. (ur.) (2010): *Družbena odgovornost in izzivi časa. Narava in človek = Social responsibility: Nature and humans* [Na CD]. IRDO, Maribor.
20. Hrast, A., Kojc, S., Fistravec, A., Mulej, M., Anterer, A. (ur.) (2011): *6th IRDO International Conference: Social Responsibility and Current Challenges 2011 Youth in Focus of World Changes. Conference Proceedings*. Zbirka Družbena odgovornost. IRDO Institute for development of social responsibility, Maribor.
21. Hrast, A., idr (ur.): *The 7th IRDO International Conference – Social Responsibility and Current Challenges 2012, Innovation of culture toward more social responsibility - the way out of crisis*”, Maribor, Slovenija, 8–10. 3. 2012. IRDO Institute for development of social responsibility, and partners.
22. ISO 2010: *ISO 26000*; http://www.iso.org/iso/discovering_iso_26000.pdf.
23. Mulej, M. (1994): Three Years of Support for a Theory: two-generation cycles in the transition from a pre-industrial to a modern society. *Cybernetics and Systems*, 25: 861–877.
24. Mulej, M. (2006): Zakaj v Sloveniji še ni dovolj inoviranja – gospodarsko- in kulturnorazvojni razlogi = Why Slovenia has not reached a sufficient level of innovation - reasons of economic and cultural development. *Naše gospodarstvo.*, 52, št. 3–4: 39–48.
25. Mulej, M. (2007): *Inoviranje navad države in manjših podjetij*. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za management.
26. Mulej, M. (2011): Socially Responsible Entrepreneurship and Business Ethics. Gradivo za delavnico KEN 2011, Knowledge Economy Forum, V Gradcu 21. 4. 2011 in v Mariboru, 6.–7. 6. 2011. SBRA Slovenian Business and Research Association, Bruselj.
27. Mulej, M., and co-authors (pred izidom): *Dialectical Systems Thinking and the Law of Requisite Holism*. ISCE Publishing, Goodyear, Arizona.
28. Mulej, M., de Zeeuw, G., Espejo, R., Flood, R., Jackson, M., Kajzer, S., Mingers, J., Rafolt, B., Rebernik, M., Suojanen, W., Thornton, P., Ursic, D. (1992): *Teorije sistemov*. Maribor. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta.
29. Mulej, M., Espejo, R., Jackson, M., Kajzer, S., Mingers, J., Mlakar, P., Mulej, N., Potočan, V., Rebernik, M., Rosicky, A., Schiemenz, B., Umpleby, S., Uršič, D., Vallee, R., (2000): *Dialektična in druge mehkosistemske teorije (podlaga za uspešen management)*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta.
30. Mulej, M., Hrast, A. (ur.) (2010): *Eseji o družbeni odgovornosti. [Zbirka Družbena odgovornost]*. IRDO Inštitut za razvoj družbene odgovornosti, Maribor, ECPD Slovenija, Ljubljana, Ypsilon, Ljubljana.
31. Mulej, M., Hrast, A. (2011 a): Družbena odgovornost – konkurenčna prednost resnih podjetij. *Delo (Ljubljana)*, 26. 9. 2011, leto 53.
32. Mulej, M., Hrast, A. (2011 b): Kriza in neodgovorno vedenje vodita v propad. *Delo (Ljubljana)*, 12. 12. 2011, leto 53, št. 287, str. 28.
33. Mulej, M., Kajzer, S. (1998): Ethic of interdependence and the law of requisite holism. In: Proc. of *STIQE '98*, ISRUM, Maribor: 56–67.
34. Mulej, M., Mulej, N. (2006). Innovation and/by systemic thinking. V: Proc. of 18th ECSR, ASCS, Vienna: 416–421.
35. Nixon, B. (2004): *Speaking Plainly – A New Agenda for the 21st Century*. V: Crowther, D., Caliyut, K. T. (ur.) (2004 a): *Stakeholders and Social Responsibility*. ANSTED University, Penang.
36. Petzinger, T. (2000): *The New Pioneers*. Simon & Schusters, New York.
37. Prunk, J. (2010): Racionalistična civilizacija 1776–2000, del 25. Maribor: *Večer*, 9. 2.: 26.
38. Senge, P., Smith, B., Kruschwitz, N., Lau, J., Schley, S. (2008): *The Necessary Revolution. How Individuals and Organizations Are Working Together to Create a Sustainable World*. Dobleday, New York, London, Toronto, Sydney, Auckland.
39. Smith, A. (2010): *Bogastvo narodov. Raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov*. Studia humanitatis, Ljubljana.
40. SFPO, EFQM (2010): *Priročnik z orodji za družbeno odgovornost podjetij*. SFPO (Slovenska fundacija za poslovno odličnost), Ljubljana; (prevod: Excellence One Toolkit for Corporate Social Responsibility).
41. www.horus.si.
42. Zgonik, A. (2011): Odvisnost od nakupovanja. *Delo*, 25. 1.: 19.
43. Ženko, Z., Mulej, M. (2011 a): Innovating measurement of economic success for more accurate information = Inoviranje merjenja ekonomskega uspeha za bolj ustrezne informacije. *Naše gospod.*, 2011, letn. 57, št. 5/6, str. 11–19.
44. Ženko, Z., Mulej, M. (2011 b): Diffusion of innovative behaviour with social responsibility. *Kybernetes*, 2011, vol. 40, no. 9/10, str. 1258–1272.